

İSLAM IŞIĞINDA KADINA BAKIŞ

AYŞE SUCU*

Giriş

Yaşadığımız dünyada inançlı inançsız; eğitilmiş eğitimsiz, varlıklı ya da yoksul, her katmanda yaşanan problemleri dikkate alarak ifadelendirecek olursak; bütün toplumların ve kültürlerin kadına bakışlarında ortak paydaların bulunması, iki hususu akıllara getirmektedir:

Birincisi, toplumların belleklerinde hep var olan, insanlığın ortak tarihi boyunca fazlaca değişmemiş, aksine yerleşik ve güçlü zeminlerde kanallar oluşturarak devam edegelmiş, insanın yekdiğerine/ötekine bakışındaki eksikliği veya yanlışlığı ortaya koyar. Çünkü mesele sadece kadından ibaret değildir; bundan, zayıf veya güçsüz kim varsa nasibini almış, insanlık onuru zedelenmiş, haksızlıkların, adaletsizliklerin ve sömürülerin sürdüğü bir hayat standardından bahsediyoruz.

Diğeri ise dinlerin ortaya koymak istediğı, kadın ve erkek ayrımı yapılmadan, sorumluluk bilincine dayalı bir dindarlığın oluşmasında, her iki cinse de düşen rolün dikkatlerden kaçırıldığıdır. Ahlak eksenli bir dindarlığın oluşmasında, kadın erkek birlikteliğı, olmazsa olmaz olarak nitelendireceğimiz şartlar arasındadır. Ancak, bu süreçte gelinen noktada fark ediyoruz ki, kadını sosyal hayattan dışlayarak veya ayrımcılık yaparak "ahlakçılık" yapmanın ve bunu din zemini içinde savunmanın bizi getirdiğı o yerde tek kanatlı kuşun uçması imkânsız görünüyor. Ancak ne yazık ki pek çok konuda olduğu gibi, olması gerekenler ile olanlar arasındaki mesafe, söz konusu kadın olduğunda büyüdükçe büyüyor. Zira bu gün hâlâ kadın

* Araştırmacı - Yazar

Ailenin ve sosyal yaşamın ahengi kadına ve erkeğe bahşedilen özelliklerle doğrudan ilişkilidir. Bu ahengin ve güzelliğin bozulmaması için, kadının “kadın” gibi, erkeğin de “erkek” gibi davranması, birbirlerini tamamlamaları açısından önem taşır.

sorunları inançlarla ilintilendirilerek sorgulanmaya çalışılıyorsa, bu konuda İslam dünyası tüm insanlığa örneklik teşkil edememişse, kaldı ki yaşanan gerçeklerden kaçılarak, teorik zeminde savunulma gereği duyuluyorsa, Müslüman dünyanın bundan hicap duyması gerekir. Bir başka üzerinde durulması gereken husus, literatüre baktığımızda İslam ve kadın konusunda, günümüz insanını tatmin edecek düzeyde yazılmış ciddi eserlerin oldukça az olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ne yazık ki, nakilci ve şekilci anlayışın bir tezahürü olarak ortaya konulan kadına yönelik yaklaşımlarda, Kur’an-ı Kerim’in ruhuna aykırı sözleri, hadis adı altında naklederek, kadını aşağılayan, “fitne” varlığı ve “potansiyel günahkâr” olarak gören bakışın devam ediyor olması, kadın lehine yapılan çalışmalara ket vurmaktadır. Dolayısıyla, İslam’ın, motive edici bir güç olarak, Müslümanların davranışlarına yön vermesi gereken din olması yerine, Müslümanların eksik ve yanlış davranışlarının temelinde yatan bir zihniyet gibi gösteriliyor olması ve hatta bunlar üzerinden tartışmaların yapılıyor olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Yaratılıştaki ve sorumlulukta eşit olan insanlar, zamanla, kadının psikolojik ve fiziksel yönden zayıf olmasını ileri sürerek, erkekler lehine cinsiyetler arasında ayrımcılığa doğru sürüklenmişler; Kur’an’ın her iki cinsi merkeze alarak hitap ettiğini göz ardı ederek, bu ayrımı ve aşağılamayı vahye rağmen yapabilmişlerdir:

“O hâlde Allah’ın kimilerinize diğerlerinden daha fazla bahışladığı nimetlere imrenmeyin. Erkekler kendi kazançlarından bir fayda sağlarlar, kadınlar da kendi kazançlarından... Bu nedenle (lütfundan size bahşetmesini) Allah’tan dileyin; şüphesiz Allah, her şeyin tam bilgisine maliktir.” (Nisa, 32).

“Allah’ın kendisiyle kiminizi kiminize üstün kıldığı şeyi arzu etmeyin. Erkeklerin kazandıklarından bir pay, kadınların da kazandıklarından bir pay vardır...” (Nisa, 32).

Görüldüğü üzere Kur’an-ı Kerim, kadın ve erkeğin farklı değerlendirilmeleri gerektiğini söyler. Her ikisinin de inanç, sorumluluk, ceza ve mükâfatta eşit statüde olduğunu belirtmekte; iki cins arasında yaratılış olarak bir fark gözetmeksizin kendisini muhatap kılmaktadır. Yine Kur’an-ı Kerim kadın ve erkek arasında

varoluşsal bir üstünlük olmadığını, ikisinin de ayrı ayrı özelliklerinin var olduğunu söylemekte ve kimsenin bir başkasının özelliğini ele geçirmeye çalışmaması için de uyarıda bulunmaktadır.

Ailenin ve sosyal yaşamın ahengi kadına ve erkeğe bahşedilen özelliklerle doğrudan ilişkilidir. Bu ahengin ve güzelliğin bozulmaması için, kadının “kadın” gibi, erkeğin de “erkek” gibi davranması, birbirlerini tamamlamaları açısından önem taşır.

İslam Öncesi Kadının Durumu

İslam’ın, sosyal hayatın her alanında getirdiği yenilikler gibi, kadın alanında da getirmiş olduğu yenilik ve ıslahatları anlayabilmek için, İslam vahyinin ilk muhatapları sayılan ve İslam’ın doğduğu topraklar olan Hicaz bölgesinin, İslam öncesi dönemlerinde, kadının toplumsal alandaki konumunu iyi irdelemek gerekmektedir. Hicaz Araplarının sosyal hayatında ve kültürel birikimlerinde kadının ahlaki, sosyal ve manevi açıdan nasıl konumlandırıldığını bilirsek, İslam toplumuna geçişle birlikte ne gibi değişiklikler yaşandığını anlamamız daha da kolay olacaktır.

Kabile yaşantısının ve göçebe hayatın egemen olduğu Arap toplumlarında, literatürde “Cahiliye Devri” olarak da adlandırılan dönemde, ataerki kültür egemendi. Aileyi baba temsil eder, eve ganimet getiren, savaşan ve üreten erkek değerli iken, kadın pasif bir tüketici olarak görülmekteydi. Mülkiyette hak sahibi erkek iken, kadın mülkiyet konusu olabilen ve erkeğin hak iddia ettiği bir eşya niteliğindediydi. Edebi yönü kuvvetli olan Arap kültüründe pek çok şiir, rivayet ve atasözünde kadın aşağılanmaktaydı. Örneğin yanlış olduğunu düşündükleri söz ve görüşlere “kadın görüşü” denilmekte ve “Kadına danışın fakat aksini yapın.” atasözü sık sık kullanılmaktaydı (Bardakoğlu 1996: 11-15, Cahiliye Döneminde Kadın).

Cahiliye Devrinde cariyeye ve hür kadın ayrımı bulunmakta ve hür ve evli olan kadınlar, erkeklerle sohbet ve münakaşa edebilmekte, çarşı ve pazarda rahatça dolaşabilmekte, alışveriş yapmakta ve yerel kıyafetleri içinde kısmen örtünmekteydiler. İslam ile birlikte kadınların örtünme ve sosyal hayattan daha çok çekilme eğiliminin arttığı görülmüştür. Bunun sebebi İslam’ın örtünme veya sosyal hayattan tecrit edilmeleri yönünde bir vahiy ya da emrinin bulunması değil, fetihlerle birlikte artan göç ve nüfus hareketlerinin Arap şehirlerini kalabalıklaştırmasıdır. Şehirlere akan yabancılar ve birbirlerine yakın inşa edilen evler sebebiyle erkeklerin hanımlarını ve kızlarını koruma ihtiyacının artması ile örtünme ve sosyal hayattan tecrit etme eğilimlerinin artması arasında anlamlı bir paralellik bulunmaktadır (Bardakoğlu 1996: 14). Kadınlar için artan örtünme ve sosyal hayattan el çekme, ikincil konuma indirgenme gibi pratiklerin aslında sosyolojik temellere ve sebeplere dayandığını pekâlâ görebilmeliyiz ve bunun İslam’a mal edilmesinin sakıncalarını düşünmeliyiz.

Toplumun her katmanında yer alan ve erkeği ile birlikte karar alan Türk kavimlerinde kadın, aileden devlet geleneğine kadar her türlü karar ve işlerde söz sahibiydi.

Kadının değersizleştirilmesi maalesef sadece İslam öncesi Arap toplumuna özgü değildir. Örneğin eski Yahudi hukukuna göre birden çok kadınla evlenmek caizdir ve evlenilebilecek kadın sayısında sınır yoktur. Evli kadın tüm mallarıyla birlikte kocasına aittir. Hristiyan toplumlarda da durum pek farklı değildi. Hristiyanlıkta kadın ya “büyük günahın müsebbibi” ya da “bakirelik ve iffet sembolü Meryem” gibi figürlerle temsil edilmiştir. Fransız İhtilali’ne kadar kadının ruhu olup olmadığı sorgulanmış ve Fransız İhtilali sonrası çıkartılan medeni kanunda “Çocuk, deli ve kadın kısıtlıdır.” denilmiştir. Bugün demokrasinin beşiği olarak görülen İngiltere’de bile 1805’e kadar kadın vatandaş sayılmaz, mülkiyet, miras ve hatta kendi kazançları üzerinde hak iddia edemezdi

(Sucu 2005: 27-28, Din ve Kadın).

Buna karşın İslamiyet öncesi Türklerde kadınların ev işleri ve çocuk bakımı gibi klasik rollerinin dışında savaşçı oldukları ve binicilikte usta oldukları bilinmektedir. Toplumun her katmanında yer alan ve erkeği ile birlikte karar alan Türk kavimlerinde kadın, aileden devlet geleneğine kadar her türlü karar ve işlerde söz sahibiydi. Anadolu Selçukluları döneminde Ahi teşkilatının kadınlar kolu sayılan Bacıyan-i Rum teşkilatı, kadınların o dönemde toplumun sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri hayatında ne derece etkin olduklarını bize göstermekteydi. Osmanlı’nın ilk dönemlerinde de kadınlar, dokumacılık gibi zanaat kollarında ve tarımda etkin ve üretken varlıklardı. Kocalarına yardım eden, gerektiğinde ailesini koruyan, çarşıda pazarda alışveriş eden kadınların erkeklerden kaçma veya örtünme gibi bir gelenekleri yoktu.

Yıldırım Beyazıt döneminde kadınlar saray eğlencelerinde yer almaya başlamış ve cariyelik sistemi oluşmuştur. Bu sebeple de kadın mahremiyetin bir unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Tanzimat’a kadar kadınların kılık ve kıyafetleri en ince detaylarına kadar fermanlar ile düzenlenmiştir. Dini konular dışında tahsil imkânı bulamayan Osmanlı dönemi kadınları arasında, ancak yüksek zümreye mensup bir avuç kadın güzel sanatlar ve yabancı lisan gibi eğitimleri özel hocalardan alabilmişlerdir. Fakat bu dersler kadınlar için boş vakit geçirme ve zevk amaçlı olmuş ve kadınların sosyal statülerini artırmaya yaramamıştır. Kadınların sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu görüşü, Osmanlı’nın Batılılaşma serüveni ile birlikte başlamıştır. Batılılaşma kadın üzerinden okunmaya ve kadın artık modernleşmenin bir imgesi olmaya başlamıştır. Tanzimat’tan Cumhuriyet dönemine kadar yapılan reformlar genç Cumhuriyet için önemli bir tecrübe kaynağı olmuş ve Cumhuriyet döneminde kadınlara dair reformlar hız kazanmıştır. Buna

karşın tüm bu reform süreçleri ve modernleşme hareketleri kadınların hak etmedikleri konumlarını tam anlamıyla değiştirmeye yetmemiş ve kadına dair sorunlar günümüzde de tüm hızıyla devam etmektedir.

İslam'ın Kadına Bakışı

Ahseni takvim üzere yaratılan kadın ve erkeğe Kuran-ı Kerim, yaratılmışların en şerefli payesini verdiği halde; İslam kültürünün en temel kaynaklarında dahi çok rahat görülebilen, kadının erkeğinden kötü, eksik veya fitne unsuru ve potansiyel suçlu gibi nitelermeler karşısında nasıl bir okuma gerçekleştirilmelidir; bu konuda şu hususların dikkate alınması gerekir:

- 1) Kadınlarla ilgili ayetlere verilen anlamların, Kuran'ın bütünlüğü içinde ele alınıp alınmadığının gözden geçirilmesi
- 2) Hz. Peygamber'e atfen söylenilmiş sözlerin Kuran ile çelişip çelişmediğinin araştırılması
- 3) Hadis adı altında ortaya atılan sözlerin, Hz. Peygamber'in yaşamında uygulayıp uygulamadığına bakılması
- 4) Ayet ve hadis okumalarında, İslam'ın indiği dönem ile günümüzün kültürel ve sosyal şartlarının karşılaştırılmasının yapılması
- 5) Tüm insanlığa inmiş olan Kuran-ı Kerim'in okunması ve yorumlanması noktasında, evrensel ilkelerle örtüşmesinin gerekliliğinin bilinmesi
- 6) Evrensel bir din olan İslam'ın günümüzde farklı toplumlar, kültürler ve yaşam tarzları için geçerli olabileceğinin dikkate alınması
- 7) Zamanla ve mekânla kayıtlı olmayan İslam dininin dinamizmini ayakta tutacak rasyonel, akılcı, evrensel, çağdaş yorumlama ve okumalara her dönem ihtiyaç duyulduğunun dikkate alınması. Çünkü Kuran'ın muhtevasından ve Hz. Peygamber'in sözlerinden anlaşıldığı üzere, İslam tecdit/yenilenmeye açık bir dindir.

Bu ilkeleri dikkate alarak özellikle tartışılan konular üzerinden, İslam ışığında kadın konusunda bir bakış ortaya koymaya çalışacağız.

İslam insanı varoluşsal bir düzlemde ele alır. Var oluşun mahiyetine insanı odaklayarak, ahlaklı bir toplum modeli oluşturmayı öngörür. İnanç sistemini "tevhit", "ahlak" ve "adalet" temeli üzerine kurar. Buradan hareketle, insanlık değeri açısından Kuran'a bakışta temel ilkenin kadın-erkek eşitliği olduğunu söyleyebiliriz.

İslam insanı varoluşsal bir düzlemde ele alır. Var oluşun mahiyetine insanı odaklayarak, ahlaklı bir toplum modeli oluşturmayı öngörür. İnanç sistemini "tevhit", "ahlak" ve "adalet" temeli üzerine kurar.

Al-i İmran Suresi'nde: "Erkek olsun, kadın olsun –ki hep birbirinizdensiniz- içinizden hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağız." ayetini bu bağlamda okumak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim insana bir varlığın iki yüzü olarak bakar: İnsan, "en güzel şekilde" (Tin 95/4) kadın ve erkek olarak "tek bir can"dan (A'raf 7/189; Nisa 4/1) yaratılmıştır. Allah tarafından yeryüzünde "halife" olarak yaratılan insanın (Bakara 2/30; En'am 6/165; Neml 27/62; Fatır 35/39 vb.) yaratılış amacı Allah'ı tanımak ve ona "kulluk etmek"tir (Zariyat 51/56).

İnsanın kadın ve erkek olarak yaratılması veya farklı kavim ve kabilelerden olması bir ayrıcalık ya da üstünlük vasfına değil, birbirlerini tanıyabilme niteliğine delalet eder. Allah katında üstünlük, ancak ona karşı derin bir sorumluluk bilincine sahip olmakla mümkündür (Hucurat 49/13). Buradaki farklılıkları tanıyıp bilme, nihai aşamada insanı Allah'a karşı sorumluluk bilincine ulaştırır. Aynı zamanda aşkın/ilahi bilgi ve bilince ulaşmanın yolu, bireysel ve toplumsal bir zeminle ilişkilendirilir.

Kuran, toplumsal ilişkilerde, sosyal hayatta, tavır ve davranışlarda bazı sınırların gözetilmesinin önemi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durur. Sınırlar, büyük ölçüde toplumsal yapıyla ilişkilendirilir. Yani toplumsal yapının özelliğine göre sınırlar şekil alır.

Kuran'ın ahlak normlarının koruyan/sakındıran ve erdeme/yüceliğe yönelten iki boyutu vardır. Birinci boyuttaki ilkeler somut toplumsal gerçeklere, ikinci boyuttakiler ise soyut/aşkın hedeflere dayanır. Somut gerçeklikten yola çıkılarak ideal hedeflere doğru bir amaç gözetilir. Böylece İslam ahlakının normları korunan, arınan ve ulaşılması gereken hedeflere doğru bir açılım gösterir. Mesela Kur'an, toplum içine çıkan kadınların "dış kıyafetlerini üzerlerine almalarını" söyler. Bu onların gerçek kişilikleriyle tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini sağlar (Ahzab 33/59).

Kadın ve erkeklerin "gözlerini bakılması yasak olandan çevirmeleri ve iffetlerini korumaları, temiz ve erdemli kalmaları bakımından uygun bir davranış tarzı" olarak görülmesi de koruma amaçlı bir sınırdır (Nur 24/30-31). Korunmak istenen hem kadın hem de erkektir. Kurtuluşa ve esenliğe erişmenin yolu yasak olan davranışlardan sakınmaktan geçmektedir. Burada kadın ve erkekten her birinin duruş ve bakış tarzına göre yasak olan davranışlara sebep olabileceği, bunun için de birbirlerini etkilememek üzere belirli sınırları gözetmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Buradaki sınırların gerekçeleri, kadın ve erkeklerin fiziksel durumları ile toplumsal ilişkilerdeki biçimlerine dayanmaktadır. "Bakılması yasak olan" bakan ve bakılana göre değişecektir. Amaç, bakan ve bakılan için günaha yönelten davranışlara sebebiyet vermemektir. Çünkü inanan kadın ve erkek: "Birbirlerinin yakınlarıdır. Birbirlerinin koruyucusu ve hatta birbirlerinin dostlarıdır. İyi ve doğru olanın yapılmasını özendirir; kötü ve zararlı olanın yapılmasına engel olurlar." (Tevbe 9/71).

İslam'ın yumuşak karnı olarak nitelendirilen ve tartışmalara neden olan çok eşli evlilik sosyal şartların yarattığı bir olgudur. Kuran bu realiteye hem sayısal bir sınırlama getirmiş, hem de “adalet” ilkesi şartını koşturmuştur (Nisa 4/3). Aslında “Ne kadar isterseniz de eşlerinize adaletle davranmak elinizde değıldir.” (Nisa 4/129). Bu nedenle bir tane ile yetinmek doğru yoldan sapmamak için daha uygundur (Nisa 4/3) denilerek ideal hedef gösterilmiştir. Hz. Peygamber, kızının üzerine ikinci eş almak isteyen Hz. Ali'ye izin vermemiştir. Gerek Hz. Peygamber'in bu tutumu gerek ayetten çıkartılan sonuç ideal olanın tek eşlilik olduğunu ortaya koyar.

Kur'an ideal toplum modeli değıil, ideal insan modeli sunar. Çünkü toplumun çekirdeğini insan oluşturur.

Kur'an ideal toplum modeli değıil, ideal insan modeli sunar. Çünkü toplumun çekirdeğini insan oluşturur. İdeal toplum merkezli düşünce sistemleri, Kur'an'ın bakışında gerçekçi bulunmaz. Kuran'a göre önemli olan insandır. İdeal insanın her türlü toplumsal şartlar içinde mümkün olabileceğini, böylece insanın değıişip gelişmesiyle toplumların değıişebileceğini göstermiş olur. “Gerçek şu ki; insanlar kendi iç dünyalarını değıiştirmeden Allah onların durumlarını değıiştirmez.” (Ra'd 13/11).

Boşanma konusunda “adalet” ölçülerine göre eşlerin birbirleri üzerindeki hakları eşit olmasına rağmen, erkeklerin “öncelik sahibi” olmaları, aile içinde üstlenmiş oldukları rolle ve ailenin sıhhatiyle ilişkilendirilerek değıerlendirilebilir (Bakara 2/228).

Kur'an eşler arasındaki ilişkiyi varoluşsal bir yaklaşımla “sevgi ve şefkat” temeli üzerine inşa eder (Rum 30/21). Yaratılışın temelindeki espri de budur. Bunun yanında, evliliğin sürdürülmesi ve aile yuvasının mutluluğı üzerinde hassasiyetle durur. Çünkü aile, neslin sağlıklı bir şekilde devamı için korunması gereken bir zemindir. Bu sebeple boşanmanın şartları zorlaştırılmış, evliliğin devamına dönük bütün ihtimaller söz konusu edilmiştir. Eğer sonuç yine de boşanmaysa, bu Allah'ın koyduğu sınırlar çerçevesinde olmalıdır. Boşanma konusunda Kur'an'da Allah'ın koyduğu sınırların gözetilmesi ve aşılmaması önerilmektedir. Çünkü sınırları aşan aslında “kendine karşı haksızlık etmiş” olur (Talak 65/1). (Sucu 2005: 29-31, Din ve Kadın)

Yine İslam ve kadın denildiğinde en çok tartışılan konulardan biri şahitliktir. Şahitlik konusunda Kur'an'da, önce “iki erkek” şahidin tutulması, “eğer iki erkek” yoksa bu durumda “bir erkek ve iki kadın”ın bulunması, “iki kadın”ın bir erkeğe eş değıerde görüldüğü anlamına gelmemektedir. Konu, Kur'an'da ticari olay sebebiyle yer almaktadır. Buna göre, “belli bir vade ile borç verip veya alma”nın yazıyla kayda geçirilmesi, “taahhüt”lerin yerine getirilmesi ve “Allah'a karşı sorumluluk bilinci”nin unutulmaması ve bu olayın şahitler huzurunda yapılması gerekmektedir (Bakara 2). O zamanki sosyal şartlarda erkeğin ticari tecrübesinin ve okuryazarlığının kadınlara

göre daha gelişmiş olması, konunun Kuran'da bu şekilde ele alınmasına sebebiyet teşkil etmiş olabilir. Çünkü Kur'an, sosyal realiteyi hesaba katan bir yaklaşımı hiçbir zaman görmezlikten gelmez. Bu sebeple, ticari konuda o dönemin şartlarını da dikkate alırsak, erkeği daha tecrübeli görmesi doğal karşılanmalıdır. Kur'an'ın buradaki amacı erkeği kadından üstün tutmak değil, ticari usulleri belirlemek ve alışverişin sıhhatini sağlamaktır. Kaldı ki İslam hukukunda, tıpkı tek başına erkeğin şahitliğinin yeterli olamayacağı durumların olması gibi, kadının şahitliğinin de tek başına yeterli olduğu pek çok durum vardır.

Kadın ve erkeğin mirastan farklı pay almaları konusuna gelirsek; öncelikle anne baba çocukları arasında istediği gibi malını taksim edebilir. İsteddiği oranı istediğine dilediği kadar verme hakkına sahiptir. Anne babayı bağlaması gereken ilke "adalet" ilkesidir. Kur'an'daki dağıtımın ise büyük ölçüde sosyal ve tarihsel şartlarla yakından ilgili olduğunu ifade etmek yanlış olmaz: (Nisa 7/12). Kur'an'ın bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda, kadına ve erkeğe yüklenen haklar ve sorumluluklar çerçevesinde, kız kardeşin mirastan farklı pay alması benimsenmiştir. Ancak zamanla kadın ve erkeğe toplum içinde yüklenen rollerin değişmesiyle bir takım hukuki kuralların değişmesi elbette kaçınılmaz olacaktır.

Kadının dövülmesi meselesine gelince, ifadenin dahi kadınları incittiği her nedense göz ardı edilir. Geleneksel yorumları da içine alan bir bakışla hemen ifade edelim ki, Kur'an'da kadının uyarı amacıyla dövülebileceği ile ilgili husus, dürüstlük ve erdem ilkesine bir vurgu amacı taşımaktadır. Nisa Suresi'nin 34. ayeti, Kur'an'ın ifadesiyle "nüşuz" yani "kötü niyet", "evlilik sorumluluğunu ihmal", bazı yorumlara göre ise "aldatma" gibi bir bilinçli davranış karşısında erkeğin dikkate alması gereken üç aşamayı dikkatlere sunar: "Erkekler, kadınları, Allah'ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı, nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten Allah'ın kuru (nulması buyur) duğu mahremiyeti koruyan, sadık ve itaatkâr kadınlardır. Kötü niyetlerinden korktuğunuz kadınlara gelince, onlara (önce) nasihat edin, sonra yatakta yalnız bırakın; sonra dövün ve bundan sonra itaat ederlerse onları incitmekten kaçının. Allah gerçekten yücedir, büyüktür." (Nisa/ 34)

Ayetteki "yadribune" fiilinin pek çok anlamı arasında yalnızca dövmek anlamının tercih edilmesi, gayri ihtiyari insana "Erkek egemen anlayışın bir tezahürü müdür?" sorusunu sordurtuyor. Çünkü kelimenin çeşitli anlamları arasında "cinsel münasebette bulunma", "evden uzaklaştırma", "boşanma" gibi anlamlarının var olduğunu, bunlardan birinin tercih edilebileceğini hatırlatalım. Nitekim günümüz ilahiyatçılarından, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği yapmış Prof. Dr. M. Saim Yeprem üçüncü aşamayı cinsel beraberlik olarak yorumlar. Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk ve hocası Prof. Dr. Hüseyin Atay ayete "evden uzaklaştırma" olarak anlam verir.

Kaldı ki, Nisa suresinde geçen ve "nüşuz" ayeti olarak bilinen bu ayetin, erkeğe büyük bir sorumluluk yüklediğini, en zor durumda dahi medenice bir tutum içinde hareket etmesi gerektiğini, Kur'an açık bir biçimde ortaya koyar. Bu açıdan

bakıldığında hiçbir uygarlığın henüz bu noktaya gelmediğini söylemek mümkündür.

Kuşkusuz eşler arasında dürüstlük ve erdem ilkesinin ihlali, sevgi ve aile bağlarını tahrip edeceği gibi, toplum hayatını da olumsuz yönde etkileyecektir. Kur'an, böyle bir davranışa sebebiyet verenin çeşitli şekillerde uyarılması gerektiğini, aksi halde çok daha büyük felaketlerin doğabileceğini ihttar etmektedir. Dolayısıyla bu üç aşamayı doğru bir düzlemde okumamız gerekmektedir.

Diğer bir husus, yukarıda belirttiğimiz ilkeler doğrultusunda, Kuran-ı Kerim'in omurga kavramları ve genel felsefesi ile uyumlu bir yorumlamanın daha doğru olacağını tam da bu noktada hatırlatmalıyız. Zira Hz. Peygamber'in kendisi, erkeğin karısını dövmesini şiddetle kınamış ve çeşitli vesilelerle, **"İçinizden biri, köle döver gibi karısını dövüp sonra da gece onunla yatabilir mi?"** uyarısında bulunmuştur. Bu durum bile, diğer bir ilke olan, Hz. Peygamber'in örnek davranış ve hayatı ile uyumlu bir yorumlamanın daha çağdaş, adalet, hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde ve en temel insan hakları zemininde kadın-erkek eşitliğine dayanabileceğini göstermektedir.

21. yy insanının modernlik olarak algıladığı ve toplumumuza "batılılaşma" ile birlikte girmiş olan kadın erkek eşitliğini, Kur'an-ı Kerim'in yadsıması ve evrensel ilkelerle çatışması düşünülemez. Aksi taktirde Kur'an'a gelecek itirazların içinden çıkmak mümkün olmayacaktır. Bu konuda ilahiyatçı-yazar Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün'ün tespitinin son derece yerinde olduğunu söyleyebiliriz: "Kur'an metnine, kendi tarihsel gerçekliğimizi yani bu günün bağlamını dikkate almadan, sadece indiği dönemin şartlarını dikkate alan bir yorum anlayışıyla baktığımızda ve böylece metni indiği dönemin tarihine sabitlediğimizde; Kur'an'ın kadına ikinci dereceden bir statü verdiğini, onu gücü ve serveti elinde bulunduran erkeğin korumasına ve insafına bıraktığı gibi bir izlenime kapılabiliriz. Ama bunun aksine dinamik bir yorum yöntemi olarak, metnin indiği şartlar ve kendi şartlarımız arasında mekik dokuyan bir metin ve metin yorumcusunu odağa koyduğumuzda durum değişecektir. Tarihin bir kesitinde yaşayan insana değil de, insan türüne hitap eden ve bu hitabında onun onurunu, aklını, mantığını hülusa varlık şartların dikkate alan bir metnin varlığı, makasid ve maslahat çerçevesinde okunduğunda, hem kadın hem de erkek için herkesin kendi yaratılış yapısına en uygun rollere kaynaklık ettiğini ve aralarında cinsiyet farkını muhafaza eden ama sınıfsal bir farka asla geçit vermeyen bir metin algısına ulaşmış oluruz." (Ortaçağda Kadın 47)

Özetle söylemek gerekirse, Kur'an'da, insanın yaratılışı ve yaratılış amacı, hiçbir farklılık gözetilmeksizin (cinsiyet/kavim) inanç ve sorumluluk ekseninde açıklanır.

Kur'an'da,
insanın
yaratılışı ve
yaratılış amacı,
hiçbir farklılık
gözetilmeksizin
(cinsiyet/
kavim) inanç
ve sorumluluk
ekseninde
açıklanır.

Farklılık olarak görülen hususlar, sosyal hayat merkezli hususlardır. Bunlarda da “ahlak” ve “adalet” ilkeleri, üzerinde durulan ve hassasiyet gösterilmesi istenilen temel ilkelere aittir. Ahlak ve adaletin tesisi toplumun sıhhati açısından kaçınılmazdır. Kur’an temelde insanı muhatap alır ve onu toplum hayatına hazırlar. Meseleleri bu zaviyeden ele almanın daha doğru bir yaklaşım olduğu kanaatindeyiz.

Rol-Modellik ve Hz. Peygamber Eşleri

Hz. Peygamber döneminde entelektüel kimliği ile öne çıkan en önemli kadın Hz. Ayşe’dir. Aldığı eğitim, yetiştirdiği öğrenciler, sosyal ve siyasal hadiseler içinde oynadığı roller, kadınlara yönelik yaptığı çalışmalar, tefsir ve hadis kritiği konularındaki yetkinliği gibi pek çok alanda Hz. Ayşe’yi renkli bir kimlik olarak görmek mümkündür. Dört büyük raviden biridir; muhaddistir, müfessirdir ve hakkında ayet inmiş bir kadındır. Özellikle Hz. Peygamber’in hadislerini çokça rivayet eden bazı sahabelere yaptığı itirazlarıyla da İslam tarihinde önemli bir yerde durur.

Hz. Hatice, İslam’a katkıda öncü olan kişi olması sebebiyle ayrı bir vurguyu hak eder. En başta O, Hz. Peygamber’e hiç tereddüt etmeden inanmış, eşinin en sıkıntılı zamanlarında yanında yer almış, tam destek vermiş, maddi ve manevi tüm varlığını ortaya koymaktan asla kaçınmamıştır. Hz. Hatice’nin eşinin Peygamberliği noktasında oynadığı rolün ehemmiyetini anlatmak kolay olmasa gerekir. Peygamberlik ne kadar zor ise, vahyin bizzat içinde yer alan Hz. Hatice’nin üstlendiği görevin de bir o kadar zor olacağı göz ardı edilmemesi gereken önemli bir husustur. Kadınlar nezdinde Hz. Hatice ile başlayan bu yolculuk, Hz. Ayşe’yle bütünleşmiştir. Her iki muhterem kadının da ortaya koydukları göz önünde bulundurulursa Hz. Peygamber’in hayatında önemli boşlukları doldurdıkları rahatlıkla gözlemlenebilir.

Hz. Peygamber’in eşleri arasında isminden fazlaca bahsedilmeyen Hz. Zeynep, İslamiyet’te sivil inisiyatif başlatan ilk kadın olarak nitelendirilebilir. Evinin bir bölümünü deri işleme atölyesine çevirerek, dul, yetim, öksüz ve fakir kadınları ve çocuklarını etrafında toplayıp himayesi altına almış ve topluma kazandırmıştır. Bu durum İslamiyet ile birlikte kadınların topluma ne derece yön verebilen ve önderlik yapabilen roller üstlendiğine örnek teşkil etmektedir.

Ne var ki, kadınların İslamiyet’e olan katkılarına rağmen tarih boyunca kadının ikinci planda olduğunu görmek çok zor değildir. Bunun nedenlerine baktığımızda kadının güç ve servet kaynaklarına uzak kalmasından kaynaklanan bir ötekileştirme ve bunun sonucunda da aciz ve zayıf olarak geride bırakıldığını görmekteyiz. Ancak Hz. Hatice gibi güç ve servet sahibi kadınların varlığı da gözden kaçmaması gereken önemli bir husustur. Bilindiği üzere Hz. Hatice peygamber olmadan önce Hz. Muhammed’e evlenme teklif etmiş tüccar bir kadındı. Hz. Muhammed’in teklifi kabul edip Hz. Hatice’yle evlenmiş olması, onun da bu durumu yani kadınların güç ve iktidar sahibi olabileceklerini onayladığının bir ispatı olarak değerlendirilmelidir.

Bu davranışıyla Hz. Peygamber kendisinden sonra gelen âlimlerin İslam adına verdiği fetvaların aksine, kadının sosyal hayatta aktif rolünün olmasının önünü sözleri ve yaşantısıyla açmıştır. Ayrıca Hz. Peygamberin; “İnsanlık alemine şeref olarak şu dört kadın yeter: İsa’nın annesi Meryem, Firavun’un iman eden karısı Asiye, benim eşim Hatice ve benim kızım Fâtıma...” hadisi şerifi de kadınların değerini göstermesi açısından bu durumu destekler niteliktedir.

Hz. Peygamber döneminde Arap toplumu, kadının malı ve gücü olmadığı sürece hiçbir değerinin olmadığı hatta Kur’an’ın da belirttiği üzere, kız çocuklarının diri diri gömüldüğü bir coğrafyaydı. Hemen burada bir gerçeği de zikretmeden geçmeyelim. Elbette Cahiliye Döneminde var olan Ebu Süfyan’ın karısı Hind veya Hz. Hatice gibi eşraftan, saygın, hür kadın kimliklerinden bahsetmek mümkündür. Ancak bu isimlere istisna demek doğru olacaktır. İslamiyet’in gelişile kadın gerçek değerini kazanmıştır. Bu dönemde yaşanan ifk hadisesi, bir kadının feryadı sonucunda inen Mücadele Suresindeki (3-4) ayetlerle bunun örneklerini görmekteyiz. Ve bu olaylar üzerine inen kadınlarla ilgili ayetlerde; kadınlar için fetva verilmesi gerektiğinde Allah’ın bu görevi peygambere dahi bırakmadığı, ancak kendisinin söz sahibi olduğu belirtilmektedir.

“Kadınlar konusunda senden fetva istiyorlar.

De ki, bu konudaki fetvayı Allah vermektedir.” Hz. Peygamber, peygamber dahi olsa, içinde yaşadığı sosyal şartların, kültürün ve coğrafyasının bir ürünü olarak, hemcinsi olmayanlar hakkında subjektif kalabilme ihtimalini göz önünde bulundurmamız gerektiğini Kur’an bize hatırlatmaktadır. Kur’an bu konuda bir kadının mücadelesini çarpıcı bir şekilde verir: Arap kültüründe “Zıhar” ismiyle anılan bir geleneğe göre, ashabdan Evs bin Sabit karısına kızar ve “Sen bana anamın sırtı gibisin.” der. Bu sözü söylemek kadını boşamak anlamına gelir. Karısı Havle, Hz. Peygamber’e gider ve en güzel yıllarını, gençliğini ve güzelliğini feda edip çocuklar doğurduktan sonra güzelliği kalmadığı için kocası tarafından boşatılmasının adil olmadığını söyler. Hz. Peygamber kendisi ile tartışan kadına, “Sen ona haramsın.” der ve kadının lehinde hüküm vermez. Nihayetinde içinde yaşadığı toplumun kültürü budur ve Peygamber efendimiz bu kültürün insanı olarak bu doğrultuda hüküm verebilmiştir. Bunun üzerine inen ve gayet manidar bir isme sahip olan Mücadele Suresi’nde bu konuyu ele alan şu ayet geçmektedir: “İçinizden zıhar yapanların kadınları, onların anaları

Hz. Peygamberin; “İnsanlık alemine şeref olarak şu dört kadın yeter: İsa’nın annesi Meryem, Firavun’un iman eden karısı Asiye, benim eşim Hatice ve benim kızım Fâtıma...” hadisi şerifi de kadınların değerini göstermesi açısından bu durumu destekler niteliktedir.

değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedicidir ve bağışlayıcıdır.” (Mücadele, 2). Kur’an, tam da bu noktada, kadının hakkını ve emeğini erkeğin zevkine feda etmemiş ve onu koruyup kollamıştır.

Kadın Alimler ve Kendini Ötekileştiren Kadın

İslamiyet’in ilk yıllarıyla başlayan kadınların ilmi faaliyetleri hicri VIII. ve IX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu dönemde özellikle hadis sahasında hadis rivayet eden kadın muhaddisler olmuş ve birçok önemli ismin yetişmesini sağlayan âlimlere hocalık görevini ifa etmişlerdir. Ünlü İslam âlimi İbn Hacer yaklaşık altmış kadın âlimden ders almış önemli bir âlimdir. Kadınların tek başına şahitliğinin kabul edilmediği bir geleneğe, hassas bir teraziyle tartılıp, ancak ondan sonra ravi olunan bir dönemde kadınlara ravilik görevinin verilmiş olması, bize kadınların ilimdeki yeterliliğini göstermede kâfidir.

Fakat zamanla baskıların artması ve “Kadının yeri evidir.” inancının her zihne girmesiyle, kadınlar ötekileştirilmiş, adeta kuşatma altına alınmışlardır. Ataerkil bir toplumun getirdiği, erkek egemen anlayışın da etkisiyle, bu duruma boyun eğen kadınlar, kendilerinden ayrı düşünmesi ve davranması sebebiyle kendi aralarında da bir ötekileştirmeye gidebilmişler ve kadınların yaptığı gelişmelere ilk önce karşı çıkanlar ne yazık ki yine kendileri olmuştur.

Bu dönemde din, kadının çalışmasının önünde engel olarak çıkarılmış; siyasal, kültürel ve toplumsal faaliyetlerde bulunması engellenmiştir. Hâlbuki bu yaklaşımların dinle hiçbir ilişkisi olmadığı ortadadır.

Geleneksel Uygulamaya Meydan Okuyan Anaerkil (Matrimonyal Müslüman Bir Topluluk

Kuran’a ataerkil bir geleneğe bağlı kalınarak okunduğunda farklı, anaerkil geleneğe hâkim bir toplum tarafından okunduğunda farklı yorumlar yapılmaktadır. Buna en iyi örnek de 16. yüzyılda Müslüman olup, anaerkil yapılarını İslamiyet’e girmekle kaybetmemiş ve hala günümüzde varlığını sürdüren anaerkil Müslüman topluluk olmuştur. Bahsettiğimiz yer Endonezya’nın Batı Sumatra Adası’nda yaşayan ve dünyanın en büyük anaerkil topluluğunu oluşturan 4,5 milyon nüfuslu Minangkabau toplumdur. Bu toplumda soy anneden devam eder, evler kadınların üzerine yapılır ve evlendikten sonra erkek karısının ailesinin evinde yaşar ve kadın mirasın hepsini yalnız başına alır. Hatta erkek sığınma evlerinin bulunduğu dünyadaki tek yer burasıdır. Minangkabaular, günümüzde modernizmin etkisiyle bazı uygulamaları terk etseler de, hâlâ geleneklerine sahip çıkmaktadırlar.

Sonuç

İslam dini kadını onurlandırmış, seçkin kılmış, ona toplumda en yüksek makamı vermiştir. Ancak bu gerçeğe rağmen bazı İslam toplumlarında bu kurallar işlememekte ve kutsal metinler, pratikte karşılığını bulamamaktadır. Dinin öz kaynaklarından doğru bir şekilde anlaşılmasının önündeki engeller siyasallaşmanın da etkisiyle düşümlenmekte, ne yazık ki fatura İslam'a kesilmektedir.

Orta Çağ'da kendini ilme adayan kadınlar, kadına uygulanan ambargoyu yıkabilmiş ve hatta erkeklere ders verebilecek seviyeye gelmişlerdir. Ve bu sayede ünleri hâlâ kaybolmamış âlimlerin yetişmesine vesile olmuşlardır. Daha sonra özgür düşüncenin önüne set konulmasıyla kadınların eğitimi geciktirilmiş ve böylece Müslüman dünyasında da gelişmeler azalmıştır.

Günümüzde modernitenin de etkisiyle kadın konusunda uzunca süredir yapılan tartışmalar neticesinde kadına karşı yaratılan baskılar nispeten azalmış ve kadının kendini özgürce ispat edebileceği etkinlik alanları gün yüzüne çıkmıştır. Okumaya ve araştırmaya başlayan kadın, kendi kimliğiyle, şahsiyetiyle başarılarını ortaya koyabilmiştir. Bilinçlenmenin getirdiği özgüvenle kadınların sesleri duyulur hâlâ gelmiştir ve birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kadınlar bakan hatta başbakan olup ülke yönetiminde son söz sahibi olabilecek konuma ulaşmışlardır.

Önemli olan bu bilinçlenmeyi kaybetmeyip geliştirmek için çaba sarf etmektir. Bunun için mücadele ederken kendi sınırlarını çizmeleri kolaylaşabilmesi için öncelikle kadınların kendi hak ve sorumluluklarını bilmeleri gerekir. Kendi hak ve sorumluluklarını bilmemesi ve yaratılışından kaynaklanan özelliklerini göz ardı etmesi yalnızca kendisi için değil, tüm insanlık için bir kayıptır. Çünkü Hz. Mevlana'nın ifadesiyle " Kadın mahluk değildir, sanki hâliktir." Yaratıcının bir sıfatının kadında tezahür ediyor olması, onu hayat damarıyla vasıtasız bütünleştirmektedir. Kadın Yaratıcısıyla ilişkisini kendine verilenler üzerinden, doğrudan hayatın kendisinden alır. Anneliği, çocuk yetiştirmesi, hayata intibak etmesi, hayatiyet arz eden bütün güzellikleri toplumla buluşturması kadına has özelliklerdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yeryüzünde ne görürseniz ancak kadının eseridir" sözü bu gerçeği ifade eder.

Dolayısıyla kadın dindarlığının toplumla ve toplum dinamikleriyle buluşması demek, ahengin, insicamın, dengenin kurulması demektir. Kadının kadınlığını fark ettiği tam da burası onu yüceltirken, kendisine yabancılaştığı yer de burasıdır. Kadın

İslam dini kadını onurlandırmış, seçkin kılmış, ona toplumda en yüksek makamı vermiştir. Ancak bu gerçeğe rağmen bazı İslam toplumlarında bu kurallar işlememekte ve kutsal metinler, pratikte karşılığını bulamamaktadır.

kendisine yabancılaşmamalıdır. Toplumun şekillenmesinde, vücut bulmasında en önemli unsur olan kadının her anlamda ve her alanda güçlü olması gerekmektedir. Bunun aileye, topluma ve elbette insanlığa katlanarak döneceği bir hakikattir.

Kaynaklar

Nisa 4/32.

Nisa 4/34.

BİÇER, Ramazan (2011), Ortaçağda Kadın, Ankara: Lotus Yayınevi, s. 44.

DÜZGÜN, Şaban Ali Ortaçağda Kadın, s. 57. Yaşar Nuri Öztürk, Asr-ı Saadetin Büyük Kadınları, s. 31 (İbn İshak, Kitabu'l Meğazi, s. 333).

DÜZGÜN, Şaban Ali Ortaçağda Kadın, s.51.

Nisa 4/127.

YILMAZ, Muhammet (2008), Kadın Hadisçiler, Ankara: Araştırma Yayınları, s. 110.

BÖHÜRLER, Ayşe (2008), Duvarlar Arkasında, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 485.

GÖKSEL, Burhan (1993), Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, Ankara: Kültür Bakanlığı, s. 191. age., s. 192.